

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПАРАДИГМУ ВИКЛАДАННЯ МОВ В УКРАЇНІ

Левченко Г.Г.

Донецький національний технічний університет

Глобалізація, Болонський процес, в якому зараз знаходиться вища освіта, набагато змінює парадигму викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Змінюються цілі, форми і методи викладання. У данні статті поданий огляд змін змісту цілей в освітній системі на протязі останніх двох століть та розкрито поняття “практичної мети”.

У сучасному суспільстві вже відносно давно ствердилась думка про те, що глобалізація, яка охопила практично усі країни світу і усі галузі життєдіяльності людей, носить об’єктивний і закономірний характер.

Перші ознаки глобалізації сьогодення з’явилися ще на початку Нового часу. І с тих пір під впливом техносоціологічних процесів цей складний рух “збирання” країн і народів у єдине планетарне ціле наближається до свого завершення.

Глобалізація не є просто технологічним феноменом-кульмінацією більш чим двовікового процесу індустріалізації. Це є також інтелектуальне явище, тріумф наукової раціональності, апогей традицій Освітнього розвитку. За визначенням міжнародного валютного фонду глобалізація означає “вільне пересування потоків ідей, людей, благ, послуг і капіталів, які ведуть до інтеграції економік і суспільств”. До числа беззаперечних фактів у визначенні сучасного світу як глобального відноситься факт зростаючої взаємозалежності країн і народів, переплетення їх історій, вплив зовнішніх факторів на внутрішній національний розвиток, поступове формування у якихсь вимірах єдності економічного, інформаційного, науково-технічного, освітнього та інших “просторів”.

У зв’язку з цим поширюється парадигма викладання іноземних мов (ІМ) у освітній системі України і у вищій її ланці, зокрема, у вищих навчальних закладах немовних спеціальностей.

Це спонукає до багатобічного аналізу стану викладання ІМ з метою визначення та зміни їх параметрів стосовно до вимог володіння ІМ у сучасних умовах їх функціонування у різних сферах і на різних рівнях.

Невідповідності у навчанні ІМ потребам, що виникають у сьогоденні, можна пояснити багатьма чинниками, серед котрих і ті порадики та підходи у стратегії і тактиці організації та реалізації навчального процесу у освітній системі, які на початку якогось періоду життя держави сприймалися як природні і нормальні, після закінчення певного часу виявили коріння своєї неефективності.

Пошук причин і аналіз проблем, що привели до осмислення стану викладання ІМ у немовних ВНЗ як парадигми, сконцентровані у 6-х

основних галузях, які складають ідеологічну і матеріальну основу і зміст навчального процесу у широкому розумінні явища, яке поставлене до розгляду.

- Перша галузь – це галузь соціальної політики, яка проводиться державою і в державі щодо мети викладання ІМ.
- Друга галузь – лінгво-інформаційний і рівневий зміст ІМ у навчальних матеріалах.
- Третя галузь – це галузь організації і побудови навчального процесу в умовах вузівської системи.
- Четверта галузь стосується науково-методичного забезпечення навчального процесу.
- П'ята галузь знаходиться у полі мотивації, як внутрішній, яка породжується психікою людини, так і зовнішній, яка виникає під впливом навколишньої дійсності.
- Шоста галузь – диференційна підготовка викладачів ІМ відповідно до явно виражених вимог тих сфер життєдіяльності, які висовує сучасне суспільство.

Для виявлення шляхів оновлення стану і викладання іноземних мов і обґрунтування їх раціональності з метою виведення навчання на сучасний рівень, що співвідноситься з вимогами сьогодення, треба, перед тим як приступити до аналізу змісту, ролі і значимості кожної з раніш названих шести галузей, прийняти як апріорі два основних положення:

По-перше: парадигма роздивляється як відкрита динамічна система, в якій всі її елементи, тобто перелічені галузі, взаємопов'язані, взаємозалежні і взаємовпливові. Система, котра готова прийняти нові елементи і здатна збавитись від елементів, що втратили своє значення.

По-друге: кожній галузі відводиться рівно рішуча роль при формуванні інваріанта моделі сучасного викладання іноземних мов незалежно від того, чи буде вона будуватися як варіант в умовах уніфікації, за законами та правилами якої йде освітня система України шляхом включення її до Європейського освітнього простору в межах рекомендацій Болонської декларації, або ж в процесі диференціації, котра має місце в межах внутрішньодержавної і особливо відбивається в системі ВНЗ.

Відомо, що в парадигмі викладання ІМ одно з найважливіших місць посідає філологія і методика, яким присвячені багато конференцій теоретичного і прикладного характеру (в тому числі і наша). Але в певний час набувають актуальність і такі питання як: кого навчати? з якою метою? якої мови? Як ніколи ці питання набули особливого значення у матеріалах-рекомендаціях Європейської Ради з питань мовної політики. У зв'язку з поширенням і поглибленням Болонського процесу без обґрунтованих відповідей на ці питання не уникнути труднощів у виборі систем, моделей і методів навчання, бо кожне з них у певних умовах несе в собі певну об'єктивну цінність. Перебудова або удосконалення сучасного навчання іноземних мов неодмінно потребують знання досвіду з історії розвитку

викладання мов, в якому цілі немало визначали і системи, і методи викладання. Тому, спираючись на принципи історизму, логіки і хронологічну послідовність, слідуючи принципу “максимум рівня”, зупинимось на деяких суттєвостях першої галузі парадигми викладання іноземних мов, галузі державно-соціальної політики відносно мети викладання ІМ на російсько-радянському просторі, на якому знаходилась сучасна Українська держава.

Екскурс в історію дозволив чітко визначити три глобальні цілі, які ставили і реально слідували їм суспільні формації в межах Російської держави і в пострадянський час. Існування цих 3-х цілей можна розділити умовно на три часових періоду, котрі відображають зміну трьох соціально-політичних формацій.

Перший період починаючи з ХІХ століття характеризується спочатку епізодичністю з поступовим переходом на поширене і стабільне навчання ІМ у колах заможного стану. Потім масовим вивченням ІМ, які були введені як освітній предмет в школи та інші освітні заклади. Цей період завершився у першій половині ХХ століття. Мета викладання ІМ визначалась як “освітня”. Це була “моноціль” – вона пронизувала своєю єдністю всю державу, починаючи від царюючих осіб і закінчуючи вчителями початкових шкіл.

З виникненням радянської держави в політиці викладання ІМ головною була поставлена “ідейно-виховна” мета. Вона потягла за собою широкі зміни у змісті викладання іноземних мов. Ця епоха характеризувалася розгортанням мережі підготовки нового покоління викладачів, розробкою і створенням підручників, хрестоматій і навчальних посібників, зміст яких відтворював цілі і завдання існуючої держави. Принцип партійності пронизував всю педагогічну систему, у тому числі викладання ІМ, починаючи зі створення навчально-дидактичних матеріалів і завершуючи формуванням знань, умінь і навичок на основі цих матеріалів.

Епоха розпаду Радянського Союзу і перехід у нові умови соціального життя і міжнародних відносин висунула іншу мету викладання іноземних мов – “практичну”, тобто “практичне володіння мовою”, спрямованого на здійснення спілкування переважно в усній формі, бо як показувала освітня практика, усне іншомовне спілкування ні в освітній, ні в соціальній, ні в професійній сфері життєдіяльності місця не знаходило. Звертає на себе увагу і той факт, що мета практичного володіння мовою, котра в умовах перехідного періоду розвитку українського суспільства відтворювала б потреби держави, офіційно не була проголошена і конституційована на рівні державної, тобто в програмі міністерства освіти, бо відсутня сама програма “Практичної іноземної мови”, тим більш відсутня програма “Іноземна мова” для вищих навчальних закладів немовних спеціальностей, де сконцентрований основний “іноземний” потенціал студентів і викладачів. В такій ситуації згідно принципу “максимум рівня” мета навчання ІМ як “практична” почала формуватися

на рівні ВНЗ під впливом тих зв'язків і зобов'язань, котрі ВНЗ бере на себе і реалізує у міжнародному вузівському співробітництві. Однак треба помітити, що, хоча міністерство безпосередньо і не причетне до формування нової парадигми викладання іноземних мов, то опосередковано воно впливає на неї на рівні ідеології вищої освіти в Україні. До недавнього часу ідеологією вищої освіти була ідеологія гармонічної “всебічно розвиненої особистості”, котра визначалась різноманітністю набору дисциплін і акцентом держави на їх рівновплив у формуванні всебічно розвиненої особистості. Це гуманітарне, фундаментальне, технічне, загальнонаукове наповнення дисциплін, а відповідно їхній мовний зміст, у тому числі і в іноземній мові. Зміщення акцентів у сьогоднішньому проголошеному змісті ідеології на “максимальний розвиток здібностей людини до саморегуляції і самоосвіти” в умовах необхідності підготовки творчого конкурентоспроможного фахівця, здібного знайти своє місце у житті викликає переосмислення мети навчання ІМ. Виходячи з діє ідеології, яка сама знаходиться під впливом Болонського процесу та Європейської мовної політики під “практичною” метою навчання ІМ у немовних ВНЗ ми розуміємо:

- усно і письмово висловлювати в межах загальної компетенції свої думки з побутово-соціальної тематики;
- розуміти в межах норм сучасних мов іноземну мову, побудовану на частотних граматичних формах і знайомих із навчальних матеріалів тематик;
- вільно читати тексти, що містять в собі соціально-культурну і побутову мову і мову ділового спілкування;
- розбиратися за допомогою словника в складних текстах науково-фахового змісту;
- вести усне і письмове спілкування професійною мовою тобто субмовою фаху.

Місце, зміст і методика викладання і навчання субмові потребують особливого розгляду. На цей час ця галузь має представництво як в теоретичній так і прикладній сфері на рівні термінології.

На перебудову викладання ІМ у немовних ВНЗ мають вплив два чинники, які сформульовані у загальноєвропейських рекомендаціях з мовної політики до тих, хто вступає у Європейський простір.

Перший чинник – це “Рівневі ступені” володіння мовами, що потребує перегляд і дослідження організаційних питань, вирішення проблем рівнів, як лінгво-дидактичних матеріалів, так і форм і методів комунікативного та інформаційного навчання, для бакалаврського і магістерського навчання.

Другий чинник – це співвідношення 2-х трендів соціального розвитку мовної парадигми:

а) мультилінгвізма; б) плюралінгвізма.

Мультилінгвізм – це є знання певної кількості мов або співіснування різних мов у окремому суспільстві або мономовному середовищі (державі),

де їх знання визначені геополітичними, історичними чи освітніми чинниками. Мультилінгвізм досягається шляхом простої диверсифікації тобто урізноманітнення мов, що пропонується в окремій школі, ВНЗ чи іншій освітній системі, або заохоченням учнів вивчати більш ніж одну іноземну мову, або ж через послаблення домінуючої ролі англійської мови як засобу міжнародного спілкування. Таким чином, мультилінгвізм виникає і існує з різних обставин, які визначаються політикою держави та потребами суспільства.

На відміну від цього плуралінгвальний підхід, який не має ще поширення, припускає той факт, що у процесі розширення індивідуального мовного досвіду особистості в його культурних аспектах, від рівня побутового мовлення до мови спільноти в широкому сенсі і далі до мов інших народів, він або вона, тобто особистості, не сприймають ці мови у вигляді чітко розмежованих розумових блоків, проте у них формується комунікативна компетенція, в середині якої усі мовні знання і досвід є складниками та в якій мови переплітаються і взаємодіють. Прикладом цього є взаємодія російської і української мови. Англо-французької мови у Канаді. Польсько-німецької мови у прикордонних областях. Польсько-німецько-української у Львівській області і т.п. В різних ситуаціях людина може гнучко використовувати різні складники цієї компетенції з метою досягнення ефективного спілкування з певним співрозмовником. Наприклад, партнери можуть переключитись з однієї мови або діалекту на іншу, або ж людина може використовувати знання кількох мов для розуміння смислу тексту, письмового або навіть усного, поданого на незнайомій мові, пізнаючи слова із спільного інтернаціонального запасу по-новому. Люди, які мають якість знань, навіть незначну, можуть застосовувати їх для того, щоб допомогти спілкуватись тим, у кого їх нема зовсім, будучи посередниками між індивідами, які не володіють жодною спільною мовою. Навіть без посередника такі люди можуть все ж досягти певного рівня спілкування, використовуючи усе їх лінгвістичне “знаряддя”, експериментуючи з альтернативними формами висловлювання на різних мовах та діалектах. Застосовуючи паралінгвістичні засоби (міміку, жести, вираз обличчя і т.д.) та докорінно спростуючи своє використання мови.

З позицій такої перспективи мета навчання мови докорінно змінюється. Ще недавно вона трактувалась як просте досягнення “майстерності” у спілкуванні однією, двома або навіть трьома мовами, кожна з яких розглядалась ізольовано, з “ідеальним носієм мови” в ролі однозначного зразка. Замість цього сформульована нова мета – розвивати лінгвістичний репертуар, в якому присутні усі мовні здібності. При цьому передбачається, звичайно, що мови, які пропонуються для вивчання в освітніх установах, повинні бути різноманітними, а студентам слід надавати більш можливостей для розвитку їх плуралінгвальної компетенції.